

VENEZUELA PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	8
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	10
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	15
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŐ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	18

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Venezuela DÜnya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve MERCOSUR (üyeliği 2017 yılında askıya alınmıŐtır) olmak üzere ikili ve çok taraflı çeşitli uluslararası anlaşma ve örgütlere üyedir.

İthalat ve ihracat prosedürlerine yönelik olarak Venezuela'da 5 tanesi genel kapsamda, 3 tanesi ise özel ekonomik bölgelere yönelik olmak üzere toplamda 8 adet kanun yayımlanmıŐtır. Söz konusu kanunlara istinaden ise birçok yönetmelik ve kararname çıkarılmıŐtır.

İthalat lisansı, menŐei belgesi, fatura, bazı ürünler için sağlık sertifikası ve taşıma belgesi ithalat prosedüründeki temel gereklilikleri oluşturmaktadır. İhracat için ise ulusal ihracat siciline kayıt yaptırılması, Dış Ticaret ve Uluslararası Yatırım Bakanlığı tarafından verilecek menşe beyannamesi, yetkili gümrük komisyoncusu tarafından düzenlenecek olan gümrük beyannamesi, taşıma belgesi, ticari fatura, ürünlerin muayene belgesi, eŐyanın cinsine göre alınacak sağlık sertifikası da ihracat için gerekli olan temel prosedürleri oluşturmaktadır.

Ülkede gümrük işlemleri yaklaşık bir hafta sürebilmektedir. Bütün gümrük işlemlerinin yetkili bir gümrük komisyoncusu tarafından yapılması gerekmektedir.

Gümrük Vergileri

DTÖ verilerine göre Venezuela'nın uyguladığı ortalama gümrük vergisi %13,8 oranındadır. Bununla birlikte son zamanlarda tek taraflı olarak gümrük vergisi muafiyeti ilan edilebilmektedir. Özellikle temel tüketim ve girdi mallarında 2019 yılında yaklaşık 8 bin ürünle başlayan vergi muafiyeti dönemler halinde ürün miktarı azaltılarak yaklaşık 3000 üründe 2022 yılı sonuna kadar uzatılmıŐtı. Söz konusu vergi muafiyetine ilişkin Başkanlık Kararnamesi, her altı ayda bir revize edilmiş ve çeşitli ürünlerde tam vergi muafiyeti (gümrük ve katma değer vergisi) ya da kısmi vergi muafiyeti uygulanarak günümüze kadar ek Kararnameler ile uzatılmıŐtır.

Son olarak 29 Aralık 2023 tarihinde yayımlanan Kararname uyarınca toplam 2435 üründe farklı şartlara bağlı olarak muafiyet uygulaması başlatılmıŐtır. Toplam 2435 üründe uygulanan muafiyetler 6 kategoriye ayrılmıŐ ve her bir kategori için farklı şartlar getirilmıŐtir. En önemli şart ise ithal edilecek ürünle ilişkili kurumdan vergi muafiyeti için izin alınması olarak karŐımıza çıkmaktadır. Söz konusu Kararname 31 Temmuz 2024 tarihine kadar geçerli olup, anılan tarihten önce revize edilerek uzatılmasına ilişkin ek Kararname yüksek olasılıkla beklenmektedir.

İç Vergiler ve Oranları

Gümrük vergisi yanında, ülkede uygulanmakta olan %16 katma değer vergisi ile sınırlı sayıdaki üründe uygulanan %10 özel tüketim vergisi de ithalat sırasında ödenmesi gereken vergilerdir.

Venezuela Kurucu Meclisinin vergilerle ilgili çeşitli kanunlarda yaptığı değişiklikler Resmi Gazete'nin 29 Ocak 2020 tarih ve 6507 sayılı Mükerrer sayısında yayınlanmıştır. Buna göre, Venezuela Devlet Başkanına lüks diye tabir edilebilecek çeşitli malların ticaretinde %20' ye varan oranlarda ek harcama vergisi koyma yetkisi verilmiştir. 28 Mart 2022'de uygulamaya konan Büyük Finansal İşlemler Vergisi uyarınca yapılan alışverişlerde petro dışında başka bir kripto para ya da döviz kullanılması durumunda %3 oranında vergi alınmaktadır.

Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Venezuela'da standardizasyon ve kalite belgelendirme kriterleri 1958 yılında 501 sayılı Kararname ile Venezuela Sanayi Normları Komisyonun (la Comisión Venezolana de Normas Industriales, COVENIN) kurulmasıyla başlamıştır. Böylece ülkede teknik standartlara ilişkin kurallar belirlenmeye başlanmıştır. 1973 yılında zamanın Kalkınma Bakanlığı yönetiminde özel sektörün de katılımıyla Kalite Standardizasyonu ve Sertifikasyonu Fonu (la Normalización y Certificación de la Calidad -FONDONORMA) kurulmuştur. 1993 yılında zamanın Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı Kalite Standardizasyonu ve Sertifikasyonu Özerk İdaresi (Servicio Autónomo - Dirección de Normalización y Certificación de Calidad -SENORCA) ülkede akreditasyon kurumu olarak kurulmuştur. FONDONORMA ise standardizasyon belgelerini onaylayan örgüt olarak akredite edilmiştir. 1998 yılında SENORCA'nın yerine Ulusal Standardizasyon, Kalite, Metroloji ve Teknik Düzenlemeler Hizmetleri İdaresi (Servicio Autónomo Nacional de Normalización, Calidad, Metrología y Reglamentos Técnicos - SENCAMER) kurulmuştur. SENCAMER şu anda İç Ticaret Bakanlığına bağlı olarak hizmet vermektedir.

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

SENCAMER, 2001 yılında ülkede ilk test laboratuvarını akredite etmiştir. 2002 yılında çıkarılan Venezuela Kalite Sistemi Kanunu ile de SENCAMER'e ülkede kalite ilkelerinin belirlenerek mal ve hizmetlerde kalitenin garanti altına alınması görevi verilmiştir.

Akredite kurumu olarak faaliyetlerini yürüten SENCAMER test, kalibrasyon ve klinik laboratuvarları ile ürün, kalite sistemi ve muayene organizasyonları akredite edilebilmektedir. Test ve ölçüm laboratuvar ve merkezlerinin akreditasyon işlemleri ve gerekli belge ve bilgilere https://www.sencamer.gob.ve/?page_id=1283 adresinden ulaşmak mümkündür.

Venezuela Kalite Sistemi Kanunu, ülkede kalite politikalarının belirlenmesi, izlenmesi, değerlendirilmesi ve gerekli eşgüdümün sağlanması için çeşitli bakanlıklar ile kamu ve özel sektör kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan Venezuela Kalite Konseyinin kurulmasını öngörmüştür.

Venezuela Kalite Sistemi Kanunu ile Metroloji Kanunu ve ilgili diğer mevzuata <http://www.sencamer.gob.ve/> adresinden ulaşmak mümkündür.

Ürün ve hizmet bazında belirlenen COVENIN standartları o üründe bulunması gereken asgari kalite koşullarını göstermektedir. COVENIN standartları genellikle gönüllülük esasına göre

uygulanmakla birlikte bunların bazıları teknik düzenleme olarak zorunluluk haline getirilebilmektedir.

Teknik düzenlemelere ilişkin başvuru ve bilgilere https://www.sencamer.gob.ve/?page_id=1310 adresinden ulaşılabilmektedir.

Bir ürün veya hizmet COVENIN standartlarını taşıyorsa SENCAMER'den NORVEN işareti alabilmektedir. COVENIN standartlarına https://www.sencamer.gob.ve/?page_id=1573 adresinden ulaşmak mümkündür.

Diğer taraftan, bir ürün ve işletmenin kalite belgesi başvuru koşulları ile ilgili bilgilere <https://fondonorma.org.ve/index.php/es/> adresinden ulaşılabilir.

SENCAMER, Venezuela'da metroloji otoritesi olarak da görev yapmaktadır. Bu kapsamda, SENCAMER'in metroloji birimi her türlü ayar, tartı ve ölçüm ile ilgili politikaları belirlemek ve gözetmek ve ilgili laboratuvarları akredite etmekle yetkili ve görevlidir.

Ölçüm ve CPE belgesi başvuruları için gerekli bilgilere https://www.sencamer.gob.ve/?page_id=1250 adresinden ulaşmak mümkündür.

Ambalajlı işlenmiş ürünlerin markasının Venezuela İç Ticaret Bakanlığı (El Ministerio del Poder Popular de Comercio Nacional) Fikri Mülkiyet Otonom Hizmetleri (SAPI- El Servicio Autónomo de la Propiedad Intelectual) idaresine kaydettirilmesi gerekmektedir. Markası kaydedilmeyen ürünün ülke içinde satışı ve dağıtımı yasaktır.

Marka kaydı için gerekli bilgilere <https://sapi.gob.ve/> adresinden ulaşılabilir.

Venezuela'ya ithalat yapmak için insan sağlığını etkileyen ürünlerin kaydedilmesi gerekmektedir. Kayıt zorunluluğu olan ürünlerde genellikle COVENIN sertifikası yanında ISO veya IQNet belgeleri de geçerli kabul edilebilmektedir. Başta, medikal ilaçlar ve malzemeler, gıda, kozmetik ürünlerinin kaydedilmesi ve sertifikalandırılması zorunludur. Bu durumda başvuru sahibinin laboratuvar testi için yeterli sayıda numune vermesi gerekmektedir.

Hayvansal ve tarımsal ürünlerin herhangi bir hastalık taşımadığını göstermek üzere öncelikle Venezuela Tarım Bakanlığına (El Ministerio del Poder Popular para la Agricultura y Tierras) bağlı Ulusal Entegre Tarım Sağlığı Enstitüsü INSAI'den (El Instituto Nacional de Salud Agrícola Integral) ithalatçının izin alması gerekmektedir.

Hayvan ve bitki sağlığı sertifikaları ve izinlerle ilgili bilgilere <http://www.insai.gob.ve/> adresinden ulaşılabilir.

İşlenmiş gıda ve içecek, kozmetik ve tıbbi ilaçların ithalatı için ithalatçının Venezuela Sağlık Bakanlığına (El ministro del Poder Popular para la Salud) bağlı Sağlık Kontrol Otonom Hizmetleri (SACS- El Servicio Autónomo de Contraloría Sanitaria) idaresine başvurup ürünü kaydettirmesi gerekmektedir. Söz konusu kaydın yapılabilmesi için aşağıdaki belge ve bilgiler gerekmektedir:

○ Ürünün türüne göre ilgili kayıt formunun (Gıda ve/veya Alkollü İçkiler Sağlık Kayıt Formu- Registro Sanitario para Alimentos y/o Bebidas Alcohólicas - Forma SIE-5-197) doldurulması,

- Ürünün orijin ülkesinin (Türkiye) yetkili makamlarından alınacak Serbest Satış Sertifikası,
- Orijin ülkesinde (Türkiye’de) yetkili laboratuvarlardan alınan ürünün içeriğini (katkı maddeleri, enzimler, vitaminler, mineraller, mikro organizamalar vb.) gösterir Analiz Sertifikası,
- Ürünün üreticisi tarafından kayıt başvurusunda bulunan kişiye verilen resmi yetki belgesi,
- Ürünün orijin ülkesinin (Türkiye) yetkili makamlarından alınacak Sağlık Sertifikası,
- Ürünün içeriği, özellikleri, üretim yeri, ağırlığı, üretici adı ve varsa diğer özel hususları içeren İspanyolca bilgileri içeren etiket,
- Ürünün üretim şeması (üretim sıcaklığı, üretim süresi, süreçleri gösterecek şekilde),
- Ürünün Venezuela Sağlık Bakanlığına bağlı Ulusal Rafael Rangel Hijyen Enstitüsünde (Instituto Nacional de Higiene “Rafael Rangel) laboratuvar analizi için her bir ürün için 3 adet numune,
- İthalatçının Ticaret Sicil Kayıt belgesi.
- Venezuela dışında düzenlenen bütün belgeler belgenin düzenlendiği ülkedeki Venezuela konsolosluğuna onaylatılmalı ya da uygun şekilde apostil ettirilmelidir.
- İspanyolca dışındaki bütün belgeler yeminli tercümanlarca İspanyolca’ya çevirilip onaylatılmalıdır.

Belirtilen ürünlerin kaydı için gerekli bilgilere www.sacs.gob.ve adresinden ulaşılabilir.

İşlenmiş gıda ve içecek ürünleri için yukarıda sayılan kurumlardan alınan belgelerle birlikte nihai izni verecek olan Venezuela Gıda Bakanlığına (Ministerio del Poder Popular para la Alimentación) başvurmak gerekmektedir. Söz konusu Bakanlık gerekli olan bütün bilgi ve belgeler tamamlanmışsa ithalata izin vermektedir.

Bütün mallarda ithal izni için gerekli bütün belgeler, mal gümrüğe gelmeden önce tamamlanmış olmalıdır. Mal gümrüğe geldikten sonra, belgelerle birlikte Venezuela Ekonomi ve Maliye Bakanlığı (El Ministerio del Poder Popular de Economía y Finanzas) Gümrük ve Vergi İdaresine (SENIAT- Servicio Nacional Integrado de Administración Aduanera y Tributaria) bağlı olan malın geldiği gümrük idaresine başvurmak gerekmektedir. Farklı ürünler için istenen belgelere ilaveten her üründe standart olan menşe belgesi, fatura, konşimento, yükleme belgesi, sigorta ve navlun belgesi gibi genel ithalat belgelerinin gümrük idaresine sunulması gerekmektedir.

Gümrük uygulamaları ile ilgili bilgilere declaraciones.seniat.gob.ve adresinden ulaşılabilir.

Diğer taraftan ülkede helal belgelendirme sistemine ilişkin bir zorunluluk bulunmamaktadır.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Ülkede satışı yapılan bütün paketli ürünlerin içeriğine ilişkin bilgilerin yer aldığı zorunlu Ambalajlı Ürün Kontrol (CPE-Control de Producto Envesado) belgesi SENCAMER tarafından verilmektedir.

Teknik Engeller

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarete teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarete teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur: (<https://teknikengel.gov.tr/>).

Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarete teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarete teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarete Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

Ülkede dış ticareti engellemeye yönelik spesifik bir teknik engel olmamakla birlikte bürokrasi ve yolsuzluk iddiaları nedeniyle işlemlerin uzun ve maliyetli olduğu durumlar söz konusu olabilmektedir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

İşlenmiş ürünün markasının Venezuela İç Ticaret Bakanlığı (El Ministerio del Poder Popular de Comercio Nacional) Fikri Mülkiyet Otonom Hizmetleri (SAPI- El Servicio Autónomo de la Propiedad Intelectual) idaresine kaydettirilmesi gerekmektedir.

Dağıtım Kanalları

Ülkede franchising sistemi oldukça yaygındır. Yaklaşık üçte biri gıda alanında olmak üzere 500'ün üzerinde franchising şirketinin faaliyet gösterdiği tahmin edilmektedir.

Başta gıda ve temel tüketim mallarında olmak üzere satışların önemli bir kısmı süpermarket ve eczane zincirlerince gerçekleştirilmektedir. Çoğunluğu özel sektöre ait olan süpermarketlerin yanında kamuya ait az sayıda süpermarket zinciri de faaliyet göstermektedir. Central Madeirense, Excelsior Gama, Unicasa ve El Patio özel en büyük süpermarket zincirleridir. Farmatodo, Locatel, SAAS, Farmaahorro ise en yaygın eczane zincirleridir. Süpermarket ve eczane zincirleri çoğunlukla yerel bir distribütörle çalışmakta, asıl tedariği yurt içinden veya yurt dışından distribütör yapmaktadır.

İthalat ve fiyat kontrollerinin son zamanlarda azaltılmasına bağlı olarak *bodegon* adı verilen bakkal tarzı çok sayıda (sayıları 100 binin üzerinde olduğu tahmine edilmektedir.) küçük işletme özellikle ithal ürünler satmak üzere yaygınlaşmış durumdadır.

Tüketici Tercihleri

Venezuela uzun yıllar ABD'nin etkisi altında kaldığından tüketim kalıpları ABD kültürüyle şekillenmiş olup bu etki hala devam etmektedir. Her gelir düzeyinde tüketim eğilimi son derece yüksektir. Marka alışkanlıkları yaygındır. Özellikle orta ve yüksek gelirli gruplar küresel markaların çok yaygın olduğu alışveriş merkezlerine (AVM) yoğun ilgi göstermektedir. Bu anlamda, bilinirliği olan markaların bu AVM'lerde yer alması önemlidir.

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Ülkede hakim olan marka ve tüketim kültürünün bir sonucu olarak özellikle piyasaya yeni giren orta ve üst segmentteki markaların yüz yüze tanıtım ve reklam faaliyetlerinde bulunması önem arz etmektedir. Venezuelalı tüketici bilmediği yabancı marka yerine Venezuela markasını tercih ettiğinden ithalatçılar ihracatçılarımız için bir diğer seçenek de private label üretim şeklinde çalışmalarınıdır.

Kamu İhaleleri

Ülkenin içinde bulunduğu iç ve dış ekonomik koşulların da etkisiyle kamu alımları çoğunlukla kamu şirketleri tarafından özel pazarlıklarla gerçekleştirildiğinden herkese açık bir kamu alım ihalesinden söz etmek mümkün değildir. Ancak ülkede gerçekleştirilen bazı kamu ihaleleri yayımlanmakta olup, söz konusu ihalelere www.snc.gob.ve adresinden ulaşılabilir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

Petrol 1920'lerden itibaren Venezuela ekonomisinde belirgin bir öneme sahip olmakla birlikte 1950'lere kadar tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü GSYH'nin yarısından fazlasını oluşturmaya devam etmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde tarımın GSYH içindeki payı %5'lerin altına inmiştir.

1970'li ve 80'li yıllarda %20'lerde olan tarım işgücü payı 2000'li yıllarda %10'ların altına gerilemiştir. Mevcut toplam işgücünün %7'si tarım sektöründe çalışmaktadır.

Ülkenin yaklaşık %3'üne tekabül eden 30 milyon hektara yakın bir alan tarıma elverişli ekilebilir arazilerden oluşmaktadır. Tarım Bakanlığı yetkilileri ülkede 10 milyon hektar alanın bitkisel tarıma ve 20 milyon hektar alanın da hayvancılığa uygun olduğunu, halihazırda 60 bin hektar alanın pamuk, 20 bin hektar alanın siyah fasulye, 1,2 milyon hektar alanın mısır, 700 bin hektar alanın soya, 320 bin hektar alanın pirinç, 80 bin hektar alanın ay çiçek ve 120 bin hektar alanın da şeker kamışı üretimi için ayrıldığını bildirmiştir.

Yaklaşık 16 milyon hektarlık alan ormancılık ürünleri üretimine açıktır. Ormancılık üretiminin yaklaşık %90'ı kereste üretiminden gelmektedir.

Balıkçılık özellikle 1990'lı yıllardan itibaren geliştirilmeye çalışılmıştır. 600 bin km²'lik bir deniz alanı balıkçılık yapmaya uygundur. Açık deniz balıkçılığının yanında iç su balıkçılığı da yapılmaktadır. Ton balığı, karides, pargo, sardalye gibi balık türleri avlanmaktadır. Özellikle karides önemli bir deniz ürünü ihracat kalemidir. %90'ı küçük balıkçı teknelerinden oluşmak üzere 15 binden fazla balıkçı teknesi bulunmaktadır. Yaklaşık 100 bin balıkçı ailesi geçimini balıkçılıkla sağlamaktadır.

Başta muz, kahve, kako, mısır, pirinç, sorgum, şeker kamışı ve sebzeler ile et, süt, yumurta, balık gibi hayvancılık ürünleri ülkede geleneksel olarak üretilmektedir. Bununla birlikte son yıllarda petrol gelirlerine dayalı gıda ithalat politikası ile birlikte kamulaştırma ve fiyat kontrolleri, ithal girdi sıkıntısı gibi nedenlerle üretim oldukça düşmüş ülke gıdada ithalata bağımlı hale gelmiştir.

Sanayi

Petrol ve madencilik dahil sanayi sektörü GSYH'nin %38'ini oluşturmaktadır. İmalat sanayi üretimi, çoğunlukla küçük ve orta ölçekli şirketlerce gerçekleştirilmektedir.

Petrol, başta demir-çelik ve alüminyum olmak üzere maden ve metal işleme tesisleri, inşaat malzemeleri, işlenmiş gıda, ilaç ve tıbbi malzemeler, tekstil ve otomotiv endüstrileri alanında üretim yapılmaktadır.

Toplam işgücünün yaklaşık %22'si sanayi sektöründe çalışmaktadır. 2008 yılında kamulaştırılan çimento sektörü üretimleri o tarihten itibaren %42 düşmüştür. Ülkenin çimento üretim kapasitesi yıllık 7-8 milyon ton civarındadır.

2013 yılında 2,5 milyon ton olan çelik üretimi son yıllarda 500 bin tona kadar gerilemiştir. Dünyanın en büyük demir-çelik firmaları arasında yer alan Siderurgica del Orinoco C.A. (SIDOR) 5,1 milyon ton çelik üretim kapasitesine sahiptir. 2008 yılında kamulaştırılan SIDOR'un üretimi 2007'den beri %93,6 azalarak 100 bin tona kadar gerilemiştir. Yıllık 2 milyon ton çelik ihtiyacının olduğu Venezuela'da SIDOR %2'lik kapasiteyle çalışmaktadır.

Venezuela'da tekstil ürünleri üretimi yapan 240'ın üzerinde firma faal olarak çalışmaktadır. Yaklaşık 198 ayakkabı firması 60 milyon çift ayakkabı üreterek ülke ihtiyacının %80'ine cevap vermektedir.

Venezuela üç büyük petrokimya kompleksine sahiptir: Morón, El Tablazo ve Petroquímico e Industrial José Antonio Anzoátegui. Bu tesislerde 40'dan fazla petrokimya ürünü üretilerek iç ve dış pazarlara sunulmaktadır. Devlet şirketi olan Petroquímica de Venezuela S.A. (Pequiven), gübreden endüstriyel kimyasallara kadar geniş bir yelpazede üretim yapmaktadır. Ülkedeki 1.000'den fazla firma yaklaşık 58 bin kişilik istihdamla ülke ihtiyacını karşılayacak kadar miktara tekabül eden 1 milyon tonun üzerinde plastik üretimi yapmaktadır. Sektörün GSYH içindeki payı %1,3 düzeyindedir.

Yıllık sülfür üretimi 700-800 bin tondur. Yıllık 1 milyon ton nitrojen üretimi yapılmaktadır.

2009 yılından Venezuela Merkez Bankası'na (BCV) yayınlanan yıllık son verinin bulunduğu 2018 yılına kadar olan süreçte, inşaat sektörünün ülkenin GSYH'si içindeki payı %7,6'dan %1,4'e kadar gerilemiştir. Sektörün payı genellikle yılın ilk çeyreğinde daha düşükken diğer çeyreklerde daha yüksektir. En son yayınlanan verinin olduğu 2019 yılı ilk çeyreğinde bu oran %0,6 olarak gerçekleşmiştir.

Venezuela inşaat sektörü, 2013 yılında başlayan daralma trendini 2019 yılına kadar sürdürmüştür. Daralmanın temel nedenleri olarak, Hükümetin inşaat projelerine ayırdığı bütçeyi azaltması, girdi tedariki sıkıntısı, inşaat ekipman yokluğu ve finansman bulma zorlukları gösterilmektedir. Özellikle, azalan petrol gelirlerine bağlı olarak yaşanan döviz sıkıntısı ve ülkede demir ve çimento üretimindeki yetersizlik inşaat sektörünü olumsuz etkilemektedir. 2019 yılından 2024 yılına kadar inşaat sektöründe önemli değişiklikler kaydedilmemiştir. İnşaat sektöründe halihazırda istihdam edilen yaklaşık 400 bin kişinin daha çok yenileme işlerinde çalıştığı belirtilmektedir.

2011 yılında başlayan Venezuela Büyük Konut Misyonu (Gran Misión Vivienda Venezuela) düşük gelirli vatandaşlara konut edindirmeyi amaçlamaktadır. Bedelsiz ya da çok düşük bedelle dağıtılan söz konusu konutlar doğrudan Hükümet tarafından yapılabildiği gibi Hükümetin belirlediği özel sektör firmalarınca da yapılabilmektedir. 2017 yılı sonuna kadar 2 milyon konut hedefiyle başlayan proje daha sonra 2019 yılına kadar 3 milyon konut şeklinde revize edilmiştir. Konut Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada 2025 yılı hedeflerinin 5 milyon konut olduğu ve şimdiye kadar toplamda 4,8 milyon konutun inşaatının bittiği belirtilmiştir.

Son yıllardaki devlet müdahaleleri ve döviz sıkıntısı sanayi sektörünü de etkilemiştir. Ülkenin en büyük özel sektör çatı kuruluşu olan FEDECAMARAS'ın açıklamalarına göre son 10 yılda şirket sayısı 480 binden 290 bine gerilemiştir.

Hizmetler

Hizmet sektörü GSYH'nin %55'ini oluşturmaktadır. Toplam işgücünün yaklaşık %71'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır.

Venezuela bütün dünyadan aldığı göçmenlerle birlikte Karayipler ve Amazonların yerli kültürleriyle harmanlanmış çok kültürlü ve renkli bir sosyal yapıya sahiptir.

Karayipler'de bulunan 72 adası deniz turizmine açıktır. Margarita ile Los Roques adaları en bilinen turistik adalardır. Ülkede 1.700 km² plaj bulunmaktadır. Ülkenin yaklaşık üçte biri yağmur ormanlarıyla kaplıdır. Çok farklı bitki ve hayvan türleriyle vahşi hayat açısından çok zengin olup doğa turizmi potansiyeli çok yüksektir. Dünyanın en büyük şelalesi Angel Falls ana turizm destinasyonlarından biridir. Ülkede 39 adet ulusal park bulunmaktadır. Uluslararası otel zincirleri de dahil otel yatak kapasitesi oldukça geniştir.

Son yıllarda ilave yatırıma ihtiyaç duysa da ülkenin ulaşım altyapısı gelişmiştir. Demiryolu çok gelişirse de Latin Amerika'nın en gelişmiş karayolu ağına sahiptir. Yaklaşık 35 bin km'si asfalt olmak üzere 80 bin km'nin üzerinde karayolu uzunluğuna sahiptir. Demiryolu uzunluğu ise 450 km'dir.

Venezuela'da, 37 liman ve çeşitli büyüklüklerde 74 havaalanı bulunmaktadır. Ülke 7.100 km uzunluğunda iç su yolu uzunluğuna sahiptir.

Madencilik

Venezuela'nın 10 milyar ton kömür rezervi bulunmaktadır. 2000'li yılların başında 10 milyon ton kömür üretimiyle Brezilya ve Kolombiya'dan sonra bölgenin en büyük üçüncü üreticisi olan Venezuela'da üretim son yıllarda 400 bin tona kadar gerilemiştir. Hem kriz hem de kömür üretim ve ihracatına ilişkin organize piyasa yapısının olmayışı sektörü oldukça geriletmiştir. Mevcut durumda küçük çapta madencilerin Kolombiya sınırına yakın bölgede elde ettikleri kömürü Kolombiya'ya geçirdikleri ve Kolombiya üzerinden söz konusu kömürlerin satışının yapıldığı bilinmektedir.

Madencilik Bakanlığının açıklamalarına göre Venezuela 2.236 ton ile altın rezervi açısından dünyada dördüncü sırada yer almaktadır. Yapılan tahminlere göre yılda 9 ton altın üretimi gerçekleştirilmektedir.

Yaklaşık 15 milyar ton (3,6 milyar tonu kanıtlanmış) demir cevheri rezervine sahip olan Venezuela'nın yıllık üretimi demir cevheri üretimi 2010 yılındaki 14,3 milyon ton seviyesinden 4 milyon ton seviyelerine kadar gerilemiştir. Venezuela Madencilik Bakanlığının açıklamalarına

göre ülke, demir cevheri rezervi açısından dünyada onuncu sıradadır. Madencilik Bakanlığının açıklamalarına göre ülkede 2,5 milyon ton bakır rezervi bulunmaktadır.

Dünyanın en zengin boksit yataklarından birine sahip olan Venezuela'nın boksit üretim 2010 yılında 3,1 milyon tondan 50 bin tona, alüminyum oksit üretimi 2010 yılında 1,2 milyon tondan 200 bin tona, alüminyum üretimi 2010 yılında 350 bin tondan 10 bin tona gerilemiştir.

Ayrıca, bilgisayar ve cep telefonu yapımında kullanılan nadir element niteliğindeki koltan maden rezervi ile elmas, uranyum, çinko rezervleri bulunmaktadır.

Enerji

Venezuela 303 milyar varil kanıtlanmış petrol rezerviyle dünyada ilk sırada yer almaktadır. Bu miktar, OPEC ülkeleri toplamının dörtte birine ve dünya toplamının ise beşte birine tekabül etmektedir. Extra ağır sınıfında olan rezervlerin %75'i 55 bin km² alandaki Orinoco havzasında bulunmaktadır.

Venezuela ekonomisi, petrole dayalıdır ve petrol üretim ve fiyatlarındaki gelişmelerden ciddi şekilde etkilenmektedir. 2000'li yılların başında 3 milyon varil/gün olan ham petrol üretimi, yatırım eksikliği nedeniyle 2017 yılında 2 milyon varil/gün ve 2018 yılında 1,4 milyon varil/gün seviyesine gerilemiştir. 2019 yılındaki yaptırımlarla birlikte üretim keskin bir şekilde düşmeye devam etmiş ve yılın tamamındaki ortalama üretim 800 bin varil/gün civarında gerçekleşmiştir. Hem resmi veriler hem de OPEC verileri karşılaştırıldığında petrol üretiminin 2020 yılında 500 bin varil/gün seviyesi civarında gerçekleştiği görülmektedir. Günümüzde söz konusu üretim bazı yabancı yatırımların ülkeye gelmesi ile artırılmış ancak beklenen seviyenin oldukça altındadır. 2023 yılında petrol üretimi 780 bin varil/gün olarak gerçekleşmiştir.

Venezuela petrolünün normal satış fiyatının Brent petrole karşılaştırıldığında 10-15 dolar daha düşük olduğu ve ayrıca ABD yaptırımları nedeniyle Venezuela'nın %25'lere varan iskonto uyguladığı dikkate alındığında uluslararası petrol fiyatlarındaki düşük seviye ülkenin 2020 yılındaki ihracatına ciddi darbe vurmuştur.

Ülkenin ham petrol rafineri kapasitesi 1,3 milyon varil/gün seviyesindedir. Bununla birlikte, rafinerilerin büyük bir kısmı üretim dışı kaldığından mevcut üretim, yurt içi tüketimi bile karşılayabilecek düzeyde değildir. Ülkenin normal dönemlerde 350-400 bin varil/gün ve pandemi döneminde de 150-200 bin varil/gün yurt içi tüketim ihtiyacı olduğu tahmin edilmektedir. Ülkede kronik olarak yakıt sıkıntısı çekilmektedir. Özellikle İran'dan gelen benzin ve rafinerilerin bazılarının kısmen faaliyete geçmesi sayesinde yakıt sıkıntısı başta başkent Karakas olmak üzere kısmen çözülmüştür ancak diğer bölgelerde önemli ölçüde yakıt kuyruklarının oluştuğu bilinmektedir.

Venezuela, 5,7 trilyon m³ doğal gaz rezerviyle dünyada beşinci sırada yer almaktadır. Rezervlerin %60'ı geleneksel üretim bölgelerinde yer almaktadır.

Ülkenin yıllık doğal gaz üretimi 26,8 milyar m³ seviyesinde olup tamamı yurt içi tüketime gitmektedir. Tüketime yaklaşık üçte ikisi petrol ve petrokimya alanında, kullanılırken yaklaşık

onda biri elektrik santrallerinde kullanılmaktadır. Yaklaşık 2 milyon ton petrokok üretimi yapılmaktadır.

Venezuela, Latin Amerika ülkeleri arasında kişi başı enerji tüketiminin en yüksek olduğu ülkedir. Nüfusun tamamı elektrik erişimine sahiptir. Geniş elektrik enerjisi ağı ile birlikte enerji ve yakıt ücretlerinin devlet tarafından sübvansede edilmesi enerji kullanımını artırmaktadır. Ülkenin toplam elektrik üretiminin yaklaşık yüzde 40'ı fosil yakıt santrallerinden sağlanırken geri kalanı hidroelektrik santrallerinden temin edilmektedir. Dünyanın sayılı hidroelektirik barajlarından biri olan Guri kompleksi ülkenin elektrik enerjisinin yarısından fazlasını sağlamaktadır.

Son yıllarda yeterli yatırım yapılmaması nedeniyle ülke genelinde elektrik kesintileri sık karşılaşılan bir durumdur. Arzın talebi karşılayamadığı dönemlerde düzenli elektrik kesintileri uygulanmaktadır. Başkent Karakas dışında özellikle bazı bölgelerde (Maracaibo, Barquisimeto, Maturin gibi) sürekli elektrik kesintilerinin yaşandığı bilinmektedir.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Venezuela’da iş bağlantısı kurarken genellikle yüz yüze görüşmelere önem vermek gerekmektedir. Venezuela halkı Latin kültürünün bir parçası olarak sıcakkanlı insanlardır. İlk tanışmada el sıkışma ve günün zamanına göre ‘günaydın’, ‘tünaydın’ gibi daha resmi selamlama şekli hakim olmakla birlikte sonraki görüşmelerde kucaklaşma ve ‘ne haber’ gibi gayri resmi selamlaşma oldukça yaygındır. Toplantı küçük bir grupta yapılıyorsa herkesle el sıkışmakta fayda vardır. Kalabalık bir grupta el sıkışmadan da selam verilebileceği gibi toplantıya başlamak için zaman varsa herkesle tek tek el sıkışıp selamlaşmakta fayda vardır. Genellikle tek tek selamlaşırken iş kartı değişimi de yapılır.

Venezuelalılar konuşmayı seven bir halk olduğu için iş toplantılarında da konuya geçmeden önce kişisel hal hatır sormak yaygındır. Genellikle ‘geleli ne kadar oldu, alışabildin mi, bir yeri gezme fırsatın oldu mu’ gibi konuşmalar ön plana çıkar. Toplantıdan ayrılırken ‘hoşça kal’ veya ‘görüşmek üzere’ gibi terimler kullanılır. Vedalaşma seremonisinde de tanışmada olduğu gibi hareket edilir.

Venezuela’da iş yaparken sabırlı ve kararlı olmak gerekmektedir. İlk toplantıda ve kısa sürede sonuç almak genellikle mümkün değildir. Bu nedenle, kişisel teması sürekli koruyup sık sık ülkeyi ziyaret etmek ve yüz yüze toplantılar yapmak gerekir. İlk toplantılar genellikle resmi bir ortamda ve ofiste yapılırken sonraki toplantıların lüks restoranlarda yapılması mümkündür.

Küçük ve orta boy işletmelerde iş görüşmeleri bizzat şirket sahibi tarafından gerçekleştirilirken büyük işletmeler görüşmeleri genellikle profesyonel yöneticileri aracılığıyla yürütürler. Küçük ve orta boy işletmelerin birçoğunun şirket web ve eposta adresleri yoktur ve genellikle gmail veya hotmail uzantılı eposta adresi kullanırlar. Büyük işletmelerin kurumsal web ve eposta adresleri olmakla birlikte ayrıca gmail ve hotmail gibi kişisel eposta adreslerini de ek olarak verebilirler. İş detayları özellikle küçük ve orta düzey işletmelerde epostadan ziyade whatsapp görüşmeleri ile gerçekleştirilir.

Toplantılar genellikle zamanında başlamadığından toplantılara 20 dk’ya kadar geç kalmak tolere edilebilir. Genellikle de beklenmedik bir trafik olduğuna yönelik mazeret sunulabilir. Toplantı kıyafeti görüşülecek şirketin niteliğine göre değişiklik gösterebilir. Genellikle büyük kurumsal şirketlerle görüşmelere takım elbise ve kravatla katılım tavsiye edilir. Küçük ve orta ölçekli şirketlerle görüşürken ise aşırı spor olmayan normal giyim kabul edilebilir. Ülke çok sıcak bir iklime sahip olduğundan kumaş pantolon ve gömlek şeklindeki giyim de her türlü toplantı için genel bir çözüm olabilir.

İş ilişkisinde güven ve referans çok önemli olduğu için Venezuelalıların güvenebileceği kaynaklardan şirketiniz hakkında referans getirmeniz fayda sağlar. Olumlu ya da olumsuz imaj çok çabuk yayıldığından doğru bilgi sağlanması çok önemlidir. Venezuela’da iş görüşmelerinde hediyeleşme yaygındır. Bu özel bir dekoratif ya da sembolik eşya olabileceği gibi alkollü içki veya çikolata tarzında özel bir ürün de olabilir.

Son yıllarda temel tüketim mallarına dayalı ekonomik faaliyetler çoğunlukla küçük ve orta ölçekli kişi ve şirketler tarafından gerçekleştirildiğinden ticarete yüzyüze informal ilişkilerin önemi artmıştır.

Para Kullanımı

Ülke para biriminin (Venezuela Bolivarı) değerine (mevcut en büyük nakit paranın değeri yaklaşık 2 dolar civarındadır) ve bulunma gücüne bağlı olarak ticarete yerel nakit kullanımı çok düşük meblağlar tutan az sayıdaki iş dışında yoktur. Döviz kullanımının yasak olduğu dönemlerde alışverişler bankamatik kartları ya da banka transferleri yoluyla yapılırken 2019 yılından itibaren döviz kullanımının kademe kademe serbest bırakılması üzerine alışverişlerin önemli bir kısmı ABD doları ile gerçekleştirilir hale gelmiştir. Yapılan son tahminlere göre ülke genelindeki alışverişlerin üçte ikisinden fazlası ABD doları ile yapılmaktadır.

Venezuela 2019 yılında kısmen liberal bir döviz kuru ve fiyat politikası izlemeye başlamış ve söz konusu politika günümüzde hala sürdürmektedir. Sabit kur sistemi DICOM'un kaldırılarak belirli limitler dahilinde özel bankalara döviz alım-satım yetkisi verilmesi, resmi kur ile karaborsa kuru arasındaki makasın büyük ölçüde kapanmasını sağlamıştır. Bu durum, alışverişlerde yabancı bankaların kredi kartlarının kullanılmasını da mümkün hale getirdiğinden ticaretin bir kısmı da kredi kartları ile gerçekleştirilmektedir.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Venezuela, Türk vatandaşlarına 90 gün süreyle vizesiz giriş hakkı tanımaktadır. Bununla birlikte, ülkeye giriş sırasında geliş amacı, dönüş bileti ve kalınacak adres bilgilerinin sunulması gerekmektedir.

Resmî Tatiller ve Mesai Saatleri

Ülkede uygulanan mesai saati genellikle 08:30-17:30 arasındadır. Genellikle iş randevuları 09:00-17:00 arasında gerçekleştirilmektedir.

2023 yılı resmi tatilleri şu şekildedir:

- 1 Ocak Yılbaşı Tatili
- 20-21 Şubat Karnaval Tatili
- 6-7 Nisan Kutsal Hafta Tatili
- 19 Nisan Bağımsızlık Bildirisi Tatili
- 1 Mayıs İşçi Bayramı Tatili
- 24 Haziran Carabobo Savaşı Tatili
- 5 Temmuz Bağımsızlık Günü Tatili
- 24 Temmuz Simon Bolivar'ın Doğum Günü Tatili
- 12 Ekim Yerli (Iddian) Ayaklanması Günü Tatili
- 24-25 Aralık Christmas Tatili
- 31 Aralık Yılbaşı Arefesi Tatili

Yerel Saat

Venezuela GMT-4 zaman diliminde yer almakta olup ülkemiz ile arasında 7 saat fark bulunmaktadır. Ülkede yıl içerisinde saat değişikliği uygulaması bulunmamaktadır.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Dünya Bankası Doing Business Raporu bilgilerine göre Venezuela, iş ortamının elverişliliği açısından 190 ülke arasında 188. sırada yer almaktadır. Ülkede işe başlama süresi 296 günü bulmaktadır.

Venezuela'da şirket kurma süreci çok farklı kurumlarla iş yapmayı gerektirmektedir. Önce şirketin türüne karar vermek gerekmektedir. Ticaret Kanunu'nun 201. maddesine göre şirketler kollektif, komandit, limited veya anonim şirket şeklinde kurulabilirler.

Şirket Kurma Prosedürü

İlk olarak şirket ismi onaylandıktan sonra şirket kuruluş tüzüğü avukat aracılığıyla hazırlanmaktadır. Yerel ticaret siciline kayıt yapıldıktan sonra yerel bir gazetede şirket kuruluş sözleşmesinin yayınlanması gerekmektedir. Gerekli muhasebe defterleri satın alınıp kayıt yapıldıktan sonra vergi idaresinden (SENIAT) vergi numarası (RIF) alınmalıdır. Vergi idaresine kayıt işlemlerinden sonra diğer bir önemli aşama da sosyal sigorta kaydının yapılmasıdır. Sosyal Sigorta Enstitüsüne yapılacak başvurunun 6 aya kadar sürebildiği belirtilmektedir. Ayrıca, zorunlu konut katkısı ve iş eğitimi katkısı için ilgili kamu otoritelerine kayıt, İstihdam Bakanlığına kayıt, banka hesabı açılması gibi tamamlanması gereken süreçler bulunmaktadır. Ülkede şube açmak da şirket kurma süreçlerine tabidir.

Kurumlar vergisi artan oranlı olarak %15-34 arasında değişmekle birlikte %3 oranında döviz vergisi uygulanmaktadır.

Sigorta

Venezuela İş Kanunu hükümleri çerçevesinde işverenin çalışanlara maaş ve sosyal güvenlik primleri dışında söz konusu Kanun'un 131. (yıl sonunda karın %15'inin çalışanlara dağıtılmasını öngörmektedir.) ve 140. maddesi (131. madde kapsamında faaliyetleri kar getirmeyen bir kuruluşsa 30 günlük maaş tutarının yıl sonunda ödenmesini öngörmektedir.) gereği 30 günlük maaş karşılığını 'yıl sonu ikramiyesi' (Bonificación de fin de año); 142. maddesinin (a) fıkrası gereği çalışılan her 3 aylık süre için hesaplanacak 15 günlük maaş ve (b) 1 yıllık süreden sonra her yıl için 2 günlük maaş tutarları toplamı ile (c) fıkrası gereği son maaş üzerinden her yıl için 30 günlük maaş tutarı toplamından en yüksek olanını 'sosyal yardım' (prestaciones sociales); 190. maddesi gereği çalışılan ilk yıl için 15 günlük ve daha sonraki her yıl için 1 gün artırılmak suretiyle (ikinci yıl için 16, üçüncü yıl için 17 gün...) hesaplanan maaş tutarını 'tatil bonusu' (Bono vacacional) olarak ödemesi gerekmektedir. Mezkur Kanun'un 143. maddesi ise 142. maddenin (a) ve (b) fıkralarında belirtilen 'sosyal yardım' ödemelerinin ilgili her dönem sonunda çalışan adına bir fona yatırılmasını ve yatırılmadığı takdirde Merkez Bankası gösterge

faizi üzerinden faiz işletileceğini ve 192. maddesi de tatil bonosunun ücretin bir parçası olduğunu belirtmektedir.

Bankacılık Mevzuatı

Bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemeler 3 Mayıs 2001 yılında yürürlüğe giren Bankalar ve Diğer Finansal Kuruluşlar Genel Kanununda yer almaktadır. Venezuela'da yerli ve yabancı sermayeli olmak üzere birçok banka hizmet vermektedir. Bankalar SUDEBAN (La Superintendencia de Instituciones del Sector Bancario) adlı kamu gözetim ve denetim kuruluşunun kurallarına tabi olarak faaliyet yürütmektedir.

Sigorta düzenleyici kamu kuruluşu olan SUDEASEG'in (La Superintendencia de la Actividad Aseguradora) gözetim ve denetimi altında ülkede yerli ve yabancı çeşitli sigorta şirketleri faaliyet göstermektedir.

Vizeler

Venezuela'da iş yapmak isteyen şirketlerin yönetici ve temsilcilerine birden fazla giriş çıkış imkanı ile 1 yıl geçerli vize (TR-N) verilmektedir. Ülkede yabancı yatırımcı statüsüne sahip olan şirketlerin ortak ve temsilcilerine ise birden fazla giriş çıkış ve uzatma imkanına sahip 3 yıllık yatırımcı vizesi (TR-I) verilmektedir.

Her türlü vize ve oturma izin başvurularının İçişleri Bakanlığına bağlı SAİME (El Servicio Administrativo de Identificación, Migración y Extranjería) adlı kamu kurumuna yapılması gerekmektedir.

Kaynak: T.C. Karakas Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği